

ZAKŁAD SŁUŻBY KRYMINALNEJ

109

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Mirosław Śrubka

PRZESŁUCHANIE ŚWIADKA
W PROCESIE KARNYM



CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2013

Korekta, skład i druk:
Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 70 egz.

Spis treści

Wstęp	5
1. Świadek i jego status prawny	7
1.1. Pojęcie świadka i rodzaje świadków	7
1.2. Kryteria ustalania, typowania i wzywania świadków	7
1.3. Wzywanie świadków	8
1.4. Możliwości stosowania kar porządkowych wobec świadków	9
1.5. Sytuacja prawna świadka, jego prawa i obowiązki	10
1.5.1. Prawa świadka	10
1.5.2. Obowiązki świadka	14
1.5.3. Ograniczenia w zakresie przesłuchania świadka (zakazy bezwzględne, zakazy względne)	15
1.6. Psychologiczne i prawne aspekty przesłuchania świadka	19
1.6.1. Przesłuchanie świadka – pokrzywdzonego	19
1.6.2. Przesłuchanie świadka małoletniego	19
1.6.3. Przesłuchanie osoby głuchej, niemej, niewidomej, niewładającej językiem polskim	21
1.6.4. Przesłuchanie osoby w różnym stanie zdrowia	21
1.6.5. Przesłuchanie osoby w podeszłym wieku	22
1.6.6. Postępowanie w przypadku osoby nietrzeźwej lub pod wpływem środków odurzających	22
1.6.7. Postępowanie policjanta w przypadku wystąpienia okoliczności warunkujących zachowanie w tajemnicy danych osobowych świadka i innych okoliczności pozwalających na ustalenie jego tożsamości	23
1.6.8. Przesłuchanie osób posiadających immunitet dyplomatyczny lub konsularny	23
2. Przesłuchanie świadka	25
2.1. Przygotowanie się do przesłuchania	25
2.2. Cele przesłuchania	26
2.3. Metody przesłuchania	26
2.4. Etapy przesłuchania świadka	28
2.4.1. Czynności wstępne (faza formalna)	28
2.4.2. Etap spontanicznych zeznań (faza swobodnej wypowiedzi)	28
2.4.3. Etap szczegółowych pytań i odpowiedzi (faza pytań szczegółowych)	29
2.4.4. Etap czynności końcowych	29
2.5. Ocena zeznań złożonych przez świadka i ich znaczenie w procesie karnym	29
2.6. Dokumentowanie zeznań	30
Bibliografia	33

Przesłuchanie świadka jest jedną z najważniejszych czynności procesowych. Prawidłowe przeprowadzenie tej czynności ma poważny wpływ na efektywność działania organów ścigania i duże znaczenie w procesie karnym. Z uwagi na powyższe znajomość zagadnień związanych z utrwaleniem dowodu z zeznań świadka należy uznać za podstawowe umiejętności niezbędne do prawidłowego wykonywania czynności służbowych przez policjanta. Niniejsze opracowanie przeznaczone jest przede wszystkim dla policjantów – słuchaczy kursów podstawowych, ponieważ już na tym etapie rozwoju zawodowego konieczne jest zapoznanie się z uregulowaniami prawnymi i praktycznymi umiejętnościami dotyczącymi wykonywania tej czynności.

Opanowanie tej tematyki będzie skutkowało w przyszłości prawidłowym postępowaniem policjantów, co przyczyni się do zwiększenia skuteczności w ściganiu sprawców przestępstw oraz pozwoli uniknąć istotnych błędów w postępowaniu karnym.

1. Świadek i jego status prawny

1.1. Pojęcie świadka i rodzaje świadków

Świadek jest osobowym źródłem dowodowym. W procesie karnym świadek dostarcza środka dowodowego w postaci zeznań. Nauka rozróżnia pojęcie świadka w rozumieniu faktycznym i procesowym.

W znaczeniu faktycznym świadkiem jest osoba fizyczna posiadająca informacje o okolicznościach i faktach istotnych dla postępowania karnego.

Świadek w znaczeniu procesowym to osoba fizyczna, która w wyniku decyzji organu procesowego wezwana została do składania zeznań w okolicznościach i faktach mających znaczenie dla procesu karnego.

Ponadto nauka procesu rozróżnia pojęcie „świadka przybranego”. Świadek przybrany jest to osoba wezwana do obecności przy czynnościach procesowych. W razie potrzeby może być ona przesłuchana na okoliczność przebiegu i wyników czynności, przy których była obecna.

W procesie karnym wyróżniamy następujące kategorie świadków:

- świadkowie dowodowi,
- świadkowie przybrani.

Świadków dowodowych można podzielić na:

- obciążających, nieobciążających,
- zainteresowanych, niezainteresowanych,
- pełnoletnich, małoletnich,
- pierwotnych, pochodnych.

Świadkiem może być każda osoba, bez względu na wiek, stan psychiczny czy stan fizyczny. Świadek może jednocześnie łączyć inne funkcje procesowe, np. dotyczy to sytuacji tożsamości świadka i pokrzywdzonego. To, że pokrzywdzony jest zainteresowany wynikiem postępowania, nie może stanowić podstawy do poddawania jego zeznań w wątpliwość lub uznania ich za niewiarygodne.

W charakterze świadka nie może być przesłuchany podejrzany (oskarżony) w swojej własnej sprawie.

1.2. Kryteria ustalania, typowania i wzywania świadków

Jeżeli z informacji o przestępstwie nie wynika, kto był świadkiem danego zdarzenia, należy podjąć czynności zmierzające do ustalenia ewentualnych świadków. Ujawniając świadków, należy kierować się nw. kryteriami:

1. Kryterium zamieszkania i pobytu.

Kryterium to polega na domniemaniu, że osoba, która zamieszkuje lub przebywa w pobliżu miejsca, gdzie dokonano przestępstwa, może posiadać wiedzę o okolicznościach istotnych dla sprawy.

2. Kryterium więzi towarzyskiej.

Chodzi tu o więź, jaka łączy lub łączyła daną osobę z pokrzywdzonym lub podejrzanym. Przez więź towarzyską należy rozumieć taki układ stosunków, z którego charakteru można wnioskować, że jedna osoba zna wiele faktów z życia drugiej osoby. Odmianą tego kryterium jest kryterium więzi rodzinnej.

3. Kryterium zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji.

W związku z zajmowanym stanowiskiem lub pełnioną funkcją w przedsiębiorstwie, instytucji, urzędzie i organizacji, dane osoby mogą znać istotne fakty dla sprawy. Niekiedy wykonywanie określonej pracy może dawać osobie możliwość poznania istotnych dla sprawy okoliczności.

4. Świadek z ogłoszenia.

Policja niekiedy za pośrednictwem mediów zwraca się do świadków faktycznych jakiegoś zdarzenia, aby zgłosili się w siedzibie jednostki Policji i złożyli zeznania.

1.3. Wzywanie świadków

Wezwaniem nazywamy wydany przez organ procesowy i skierowany do osoby obowiązanej nakaz stawienia się w określonym czasie i miejscu. Otrzymanie wezwania rodzi obowiązek stawienia się, którego niewykonanie może skutkować nałożeniem na świadka kary porządkowej.

W wezwaniu należy oznaczyć organ wysyłający oraz podać, w jakiej sprawie, w jakim charakterze, miejscu i czasie ma się stawić adresat i czy jego stawienie jest obowiązkowe, a także uprzedzić o skutkach niestawienia.

Wezwania doręcza się za pokwitowaniem odbioru. Odbierający potwierdza odbiór swym czytelnym podpisem zawierającym imię i nazwisko na zwrotnym pokwitowaniu, na którym doręczający potwierdza swym podpisem sposób doręczenia.

Wezwania doręcza się przez pocztę lub inny uprawniony podmiot zajmujący się doręczaniem korespondencji. W razie niezbędnej konieczności również policjant może doręczyć wezwanie.

Wezwanie doręcza się adresatowi osobiście. W razie chwilowej nieobecności adresata w jego mieszkaniu, wezwanie doręcza się dorosłemu domownikowi, a gdyby go nie było – administracji domu, dozorczy domu lub sołtysowi, jeżeli podejmą się oddać pismo adresatowi.

Wezwania adresowane do żołnierzy oraz funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej i Służby Więziennej można doręczyć adresatom za pośrednictwem ich przełożonych. Wezwania przeznaczone dla żołnierzy pełniących zasadniczą służbę wojskową przesyła się do dowódcy jednostki wojskowej, w której żołnierz pełni służbę, w celu doręczenia i zarządzenia stawienia się stosownie do wezwania.

W razie odmowy przyjęcia wezwania lub odmowy albo niemożności pokwitowania odbioru przez adresata, doręczający sporządza na zwrotnym pokwitowaniu odpowiednią wzmiankę. Doręczenie wówczas uważa się za dokonane. Wezwanie nieprzyjęte przez adresata zwraca się organowi wysyłającemu.

W wypadkach niecierpiących zwłoki można wzywać osoby telefonicznie albo w inny sposób, stosownie do okoliczności, pozostawiając w aktach odpis nadanego komunikatu z podpisem osoby nadającej. Formą udokumentowania takiego sposobu wezwania świadka może być także notatka urzędowa sporządzona przez funkcjonariusza. Wezwanie może być doręczo-

ne również za pośrednictwem telefaksu lub poczty elektronicznej. W takich wypadkach dowodem doręczenia są potwierdzenia transmisji danych.

W przypadku gdy termin wyznaczony przez organ procesowy koliduje z zawodowymi lub osobistymi obowiązkami świadka, co uniemożliwia jego stawiennictwo, osoba wezwana powinna usprawiedliwić swą nieobecność. Wezwany świadek powinien skontaktować się wówczas z organem procesowym np. telefonicznie, w celu podania przyczyny niestawiennictwa i ustalenia nowego terminu wykonania czynności. Inną formą usprawiedliwienia niestawiennictwa jest przesłanie organowi procesowemu pocztą lub faksem pisma zawierającego usprawiedliwienie.

Zgodnie z przepisami zawartymi w rozdziale 3 ustawy z dnia 15 czerwca 2007 r. o lekarzu sądowym (Dz. U. Nr 123, poz. 849, z późn. zm.) uprawnionym do wystawienia zaświadczenia usprawiedliwiającego nieobecność świadka z powodu choroby jest lekarz sądowy objęty wykazem lekarzy sądowych dla obszaru danego sądu okręgowego, właściwego dla miejsca pobytu uczestnika postępowania.

1.4. Możliwości stosowania kar porządkowych wobec świadków

Kary porządkowe można nałożyć na świadka, biegłego, tłumacza lub specjalistę. Nie mają one zastosowania do stron procesowych.

Rodzaje kar porządkowych:

- 1) **kara pieniężna** (art. 285 § 1 i art. 287 § 1 kpk) – nakładana jest, gdy świadek bez należytego usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu procesowego albo bez zezwolenia tego organu oddalił się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, a także na świadka bezpodstawnie uchylającego się od złożenia zeznań; wysokość kary pieniężnej nie może przekroczyć 10 000 zł; na tego samego świadka, w tej samej sprawie można nałożyć karę pieniężną kilkakrotnie; przepisy kpk nie przewidują zamiany na areszt kary pieniężnej, której nie można wyegzekwować; karę pieniężną należy uchylić, jeżeli ukarany dostatecznie usprawiedliwi swoje niestawiennictwo lub samowolne oddalenie się (art. 286 kpk);
- 2) **zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie świadka** (art. 285 § 2 kpk) – rozwiązanie stosowane jest w związku z nieusprawiedliwionym niestawiennictwem i może mieć miejsce zarówno wtedy, gdy była już wcześniej nałożona kara pieniężna, jak i wtedy, gdy uznano, że nałożenie kary pieniężnej nie jest celowe lub że nie odnosi ona pożądanego skutku; zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie następuje w drodze zarządzenia wydanego przez sąd lub prokuratora, a jego realizacja należy do organów Policji;
- 3) **aresztowanie** (art. 287 § 2 i 3 kpk) – w razie uporczywego uchylania się od złożenia zeznania można zastosować, niezależnie od kary pieniężnej, aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni; aresztowanie należy uchylić, jeżeli osoba aresztowana spełni obowiązek albo ukończono postępowanie przygotowawcze lub postępowanie w danej instancji;
- 4) **obciążenie dodatkowymi kosztami postępowania** (art. 289 § 1 kpk) – sąd lub prokurator mogą obciążyć dodatkowymi kosztami postępowania osobę, która swoim zachowaniem doprowadziła do ich powstania.

W postępowaniu przygotowawczym kary porządkowe nakłada i uchyla prokurator z własnej inicjatywy lub na wniosek funkcjonariusza Policji. Wyjątkiem jest kara porządkowa aresztowania, o której zastosowaniu, na wniosek prokuratora, postanawia sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie. Na postanowienia i zarządzenia w zakresie stosowania kar

porządkowych przysługuje zażalenie (art. 290 § 2 kpk). Wniosek Policji o zastosowanie kary porządkowej powinien w szczególności zawierać:

- określenie sprawy,
- określenie czynu i jego kwalifikacji prawnej,
- dane personalne osoby, której dotyczy,
- określenie charakteru, w jakim osoba została wezwana ze wskazaniem prawidłowości doręczenia i uprzedzeniem o skutkach niestawiennictwa,
- określenie skutków niewykonania obowiązków, w tym ewentualnych dodatkowych kosztów postępowania,
- propozycje co do rodzaju i wysokości kary porządkowej,
- uzasadnienie.

1.5. Sytuacja prawna świadka, jego prawa i obowiązki

1.5.1. Prawa świadka

Prawo do odmowy składania zeznań – art. 182 kpk

Prawo odmowy składania zeznań przysługuje osobie najbliższej dla podejrzanego (art. 182 § 1 kpk). Celem tego rozwiązania jest stworzenie świadkowi możliwości uniknięcia sytuacji ograniczającej swobodę jego wypowiedzi w razie potrzeby wyboru między złożeniem zeznań prawdziwych, lecz obciążających podejrzanego, a narażeniem siebie na odpowiedzialność karną z art. 233 kk.

Z definicji osoby najbliższej, zawartej w art. 115 § 11 kk, wynika, że osobami najbliższymi są:

- 1) małżonek,
- 2) krewni w linii prostej:
 - a) wstępní – rodzice, dziadkowie, pradziadkowie itd.,
 - b) zstępní – dzieci, wnuki, prawnuki itd.,
- 3) krewni w linii bocznej – rodzeństwo (bracia, siostry), w tym rodzeństwo przyrodnie, tj. mające tylko wspólnego ojca lub matkę,
- 4) powinowaci w linii prostej:
 - a) wstępní – ojczym (mąż matki, babki, prababki itd.) oraz macocha (żona ojca, dziadka, pradziadka),
 - b) zstępní – małżonkowie dzieci (zięć, synowa), wnuków, prawnuków itd. własnych oraz dzieci (pasierb, pasierbica) wnuki, prawnuki itd. małżonka,
- 5) powinowaci w linii bocznej:
 - a) rodzeństwo małżonka (szwagier, szwagierka),
 - b) mąż siostry (szwagier), żona brata (bratowa),
- 6) przysposabiający i jego małżonek lub przysposobiony i jego małżonek,
- 7) osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (konkubina, konkubent).

Prawo do odmowy składania zeznań przysługuje mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia (art. 182 § 2 kpk). Prawo do odmowy zeznań nie dotyczy byłego konkubenta (konkubiny).

Gdy w sprawie występuje kilku podejrzanych, a świadek jest osobą najbliższą dla jednego z nich, to prawo do odmowy zeznań ma zastosowanie wyłącznie w stosunku do tego z podejrzanych, który jest osobą najbliższą dla świadka.

Gdy świadek nie skorzysta z przysługującego mu prawa do odmowy składania zeznań, należy go uprzedzić o treści art. 233 § 1 kk i pouczyć o treści art. 183 § 1 kpk.

Prawo odmowy zeznań przysługuje także świadkowi, który w innej toczącej się sprawie jest oskarżony o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem (art. 182 § 3 kpk).

Prawo uchylenia się od odpowiedzi na niektóre pytania – art. 183 § 1 kpk

Prawo to przysługuje świadkowi w sytuacji, gdy odpowiadając na pytanie, mógłby narazić na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe siebie lub osobę najbliższą. O prawie tym należy świadka pouczyć, gdy przed przesłuchaniem lub w jego trakcie ujawni się ww. okoliczność. Brak takiego pouczenia i złożenie fałszywych zeznań wyłącza odpowiedzialność karną z art. 233 kk.

Prawo do przesłuchania z wyłączeniem jawności – art. 183 § 2 kpk

Prawo to przysługuje świadkowi w sytuacji, gdy treść składanych zeznań mogłaby narazić na hańbę jego lub osobę dla niego najbliższą. Ww. uprawnienie odnosi się jedynie do jawnej rozprawy, a świadek może wnosić o utajnienie jego zeznania wobec publiczności. Pojęcie „hańby” należy rozumieć tak, jak określenie to jest odbierane społecznie, chodzi więc o okoliczności dotyczące w szczególności spraw osobistych lub intymnych, które w odczuciu społecznym „poniżają” osobę zachowującą się w dany sposób.

Prawo żądania zwolnienia od złożenia zeznań lub odpowiedzi na pytanie osoby pozostającej w szczególnie bliskim stosunku osobistym – art. 185 kpk

Prawo to przysługuje świadkowi wówczas, gdy pozostaje on w szczególnie bliskim stosunku osobistym z podejrzanym. Szczególnie bliski stosunek osobisty rozumieć należy jako istniejącą między świadkiem a podejrzanym silną więź uczuciową, powodującą, iż składanie zeznań może prowadzić do wewnętrznego konfliktu u świadka. Przykładem szczególnie bliskiego stosunku osobistego mogą być więzy wynikające z opieki (np. nad osobą kaleką, dzieckiem), wspólnie przeżytych trudności, tragedii życiowych, a także narzeczeństwa lub współżycia, niemającego cech trwałości. Występujący o ww. zwolnienie musi uprawdopodobnić istnienie bliskiego stosunku osobistego. Decyzję o ewentualnym zwolnieniu podejmuje prowadzący czynność.

Prawo do swobody wypowiedzi – art. 171 kpk

Osobie przesłuchiwanej należy umożliwić swobodne wypowiedzenie się w granicach określonych celem danej czynności, a dopiero potem można zadawać pytania zmierzające do uzupełnienia, wyjaśnienia lub kontroli wypowiedzi. Nie wolno zadawać pytań sugerujących osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi. Niedopuszczalne jest wpływanie na wypowiedzi osoby przesłuchiwanej za pomocą przymusu lub groźby bezprawnej, a także stosowanie hipnozy albo środków chemicznych lub technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem. Zeznania złożone w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi nie mogą stanowić dowodu w postępowaniu karnym.

Prawo do wzmoczonej ochrony prawnej świadka – art. 245 kk

Przepis ten chroni świadka przed wpływaniem poprzez groźbę bezprawną lub użycie przemocy na treść jego zeznań lub wykonywanie przez niego obowiązków procesowych, a także przed zemstą za złożenie określonych zeznań. Z chwilą uzyskania informacji o działaniach skierowanych przeciwko świadkowi, organy ścigania powinny przedsięwziąć działania, których celem będzie niedopuszczenie, by świadek, który pomaga organom w wykryciu sprawy przestępstwa, ponosił ujemne konsekwencje swojej obywatelskiej postawy.

Prawo do zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania świadka – art. 191 § 3 kpk

Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec świadka lub osoby mu najbliższej w związku z jego czynnościami, może on zastrzec dane dotyczące miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. Pisma procesowe doręcza się wówczas do instytucji, w której świadek jest zatrudniony, lub na inny wskazany przez niego adres.

Uzasadniona obawa oznacza, że określony stan jest realny w świetle informacji podanych przez świadka. Stan ten może wynikać z charakteru czynu, w związku z którym ma zeznawać, osób, których zeznanie dotyczy, środowiska, w jakim osoby te przebywają, jak i środowiska, z jakiego on sam się wywodzi. Jeżeli świadek nie jest w stanie podać żadnych okoliczności, które uzasadniałyby ww. obawę, organ może odmówić przyjęcia do wiadomości oświadczenia świadka o zastrzeżeniu jego miejsca zamieszkania.

Prawo do zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka (świadek anonimowy, incognito) – art. 184 kpk

Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie w tym zakresie toczy się bez udziału stron i objęte jest tajemnicą jako informacja niejawną o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W razie wydania ww. postanowienia, okoliczności dotyczące tożsamości świadka pozostają wyłącznie do wiadomości sądu i prokuratora, a gdy zachodzi konieczność – również funkcjonariusza Policji prowadzącego postępowanie. Protokół przesłuchania świadka wolno udostępniać oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka. Świadka przesłuchuje prokurator, a także sąd, który może zlecić wykonanie tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu. Przesłuchanie jest przeprowadzane w taki sposób, aby nie ujawnić tożsamości świadka. W przesłuchaniu świadka przez sąd lub sędziego wyznaczonego mają prawo wziąć udział prokurator, oskarżony (podejrzany) i jego obrońca. Oskarżonego (podejzranego) pozbawionego wolności sprowadza się tylko wtedy, gdy sąd uzna to za konieczne.

W razie przesłuchania świadka przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, w protokole czynności z udziałem specjalistów należy wskazać ich imiona, nazwiska, specjalności i rodzaj wykonywanej czynności.

Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności dotyczących tożsamości świadka, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje zażalenie w terminie 3 dni od jego wydania. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia toczy się bez udziału stron i jest objęte tajemnicą jako informacja niejawną o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W razie uwzględnienia zażalenia protokół przesłuchania świadka podlega zniszczeniu. O zniszczeniu protokołu należy umieścić wzmiankę w aktach sprawy.

Świadek może, do czasu zamknięcia przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji, wystąpić z wnioskiem o uchylenie postanowienia. Na postanowienie w przedmiocie wniosku służy zażalenie. W razie uwzględnienia wniosku protokół przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości. Jeżeli okaże się, że w czasie wydania postanowienia nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo że świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie, prokurator w postępowaniu przygotowawczym,

a w postępowaniu sądowym sąd, na wniosek prokuratora, może uchylić to postanowienie. Protokół przesłuchania świadka podlega wówczas ujawnieniu w całości.

Przepis pozwalający w określonej sytuacji na utajnienie wszelkich danych umożliwiających identyfikację danego świadka stwarza szansę skuteczniejszego zwalczania przestępczości, bo utajnienie tożsamości powinno ośmielać i zachęcać do składania zeznań.

Utajnienie tożsamości świadka jest odstępstwem od zasady jawności i bezpośredniości, dlatego należy ją stosować wyjątkowo. Obawa o bezpieczeństwo świadka musi być uzasadniona, a zatem muszą istnieć okoliczności, w świetle których można się realnie spodziewać zamachów zagrażających życiu, zdrowiu, wolności albo mieniu w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej.

Prawo do żądania wciągnięcia do protokołu wszystkiego, co dotyczy praw i interesów świadka oraz innych osób biorących udział w czynnościach – art. 148 § 2 kpk oraz prawo żądania odczytania fragmentów ich wypowiedzi wyciągniętych z protokołu – 148 § 4 kpk

Prawo do zwrotu poniesionych kosztów z tytułu wezwania i stawiennictwa – art. 618a – art. 618l kpk

Świadkowi przysługuje:

- zwrot kosztów podróży – z miejsca jego zamieszkania do miejsca wykonywania czynności,
- zwrot kosztów noclegu oraz utrzymania w miejscu wykonywania czynności postępowania,
- zwrot zarobku lub dochodu utraconego z powodu stawiennictwa.

Wysokość kosztów utraconego zarobku lub dochodu świadek powinien należycie wykazać.

Prawo do żądania należności przysługuje osobie wezwanej w charakterze świadka, jeżeli się stawiła, choćby nie została przesłuchana. Świadkowi, który zgłosił się bez wezwania sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze, należności mogą być przyznane tylko wtedy, gdy został przesłuchany.

Wyżej wymienione należności przysługują także osobie towarzyszącej świadkowi, jeżeli świadek nie mógł stawić się na wezwanie sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze bez opieki tej osoby.

Powyższe uprawnienie nie przysługuje świadkowi zatrudnionemu w organie władzy publicznej, jeżeli powołany został do zeznawania w związku z tym zatrudnieniem. W tym przypadku świadkowi służy prawo do należności na zasadach określonych w przepisach regulujących wysokość i warunki ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju.

Należności przysługujące stronie w związku z jej udziałem w postępowaniu przyznaje się w wysokości przewidzianej dla świadków

Należności związane ze stawiennictwem świadkowi przyznaje się na wniosek. Wniosek o przyznanie należności składa się ustnie do protokołu lub na piśmie w terminie zawitym 3 dni od dnia zakończenia czynności z udziałem osoby uprawnionej do tych należności, a w przypadku osoby towarzyszącej – z udziałem świadka, któremu ona towarzyszyła. Roszczenie o zwrot należności przedawnia się z upływem 3 lat od dnia powstania tego roszczenia. Świadek i osoba mu towarzysząca powinni być pouczeni o prawie i sposobie zgłoszenia wniosku o zwrot należności oraz o skutkach niezachowania terminu.

Należności świadka niebędącego funkcjonariuszem organów procesowych oraz osoby mu towarzyszącej ustala i przyznaje sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze. Przyznaną należność należy wypłacić niezwłocznie. W przypadku braku takiej możliwości należność przekazuje się przekazem pocztowym lub przelewem bankowym bez obciążania osoby uprawnionej opłatą pocztową lub kosztami przelewu.

1.5.2. Obowiązki świadka

Obowiązki ciąży na świadku od momentu wezwania go w charakterze świadka.

Obowiązek stawienia się na wezwanie w wyznaczonym miejscu i czasie – art. 177 § 1 kpk

Świadek zobowiązany jest stawić się w miejscu i czasie wyznaczonym w wezwaniu oraz pozostać do dyspozycji organu wzywającego do chwili zwolnienia. Od obowiązku tego zwolnione są osoby kalekie, chore lub takie, które nie mogą się stawić z powodu innej, niedającej się pokonać przeszkody (art. 177 § 2 kpk). Osoby te można przesłuchać w miejscu ich pobytu.

Przesłuchanie świadka może nastąpić także przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (art. 177 § 1a kpk).

Obowiązek zeznawania – art. 177 § 1 kpk

Osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek złożyć zeznania, z wyjątkiem sytuacji, kiedy przysługuje jej prawo do odmowy zeznań lub gdy zostanie z tego obowiązku zwolniona.

Obowiązek zeznawania prawdy – art. 233 kk

Przed przesłuchaniem należy uprzedzić świadka o odpowiedzialności karnej za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy. Brak uprzedzenia o takiej odpowiedzialności powoduje niemożność ukarania go za ww. przestępstwo. Świadka w wieku poniżej 17 lat nie uprzedza się o odpowiedzialności karnej, lecz o możliwości zastosowania środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy. Odpowiedzialność z art. 233 § 1 kk ma miejsce tylko wówczas, gdy świadek świadomie składa fałszywe zeznania, a nie wówczas, gdy są one wynikiem błędnego postrzegania zdarzeń będących przedmiotem przesłuchania.

Obowiązek poddania się oględzinom i badaniom lekarskim – art. 192 kpk

Jeżeli karalność czynu zależy od stanu zdrowia pokrzywdzonego, nie może on sprzeciwić się oględzinom i badaniom niepołączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym (art. 192 § 1 kpk).

Jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń, sąd lub prokurator mogą zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić (art. 192 § 2 kpk).

Wyżej opisanych zasad nie stosuje się do osób, które odmówiły zeznań lub zostały od nich zwolnione na podstawie art. 182 § 1 i 2 lub art. 185 kpk

Dla celów dowodowych można świadka, za jego zgodą, poddać oględzinom ciała i badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu (art. 192 § 4 kpk).

W celu ograniczenia kręgu osób podejrzanych lub ustalenia wartości dowodowej ujawnionych śladów można od świadka pobrać odfitki linii papilarnych, wymaz ze śluzówki policzków, włosy, ślinę, próby pisma, zapach, wykonać fotografię osoby lub dokonać utrwalenia głosu. Po wykorzystaniu w sprawie, w której dokonano pobrania lub utrwalenia, pobrany lub utrwalony materiał zbędny dla postępowania należy niezwłocznie usunąć z akt i zniszczyć. Za zgodą osoby badanej biegły może również zastosować środki techniczne mające na celu kontrolę nieświadomych reakcji organizmu tej osoby (art. 192a kpk).

Obowiązek zachowania w tajemnicy tego, co świadek dowiedział się w związku z przesłuchaniem – art. 241 § 1 kk

Osoba, która staje się świadkiem, ma obowiązek zachowania w tajemnicy okoliczności, o które ją pytano w postępowaniu karnym lub o których dowiedziała się uczestnicząc w czynnościach procesowych.

Zgodnie z treścią art. 241 kk, kto bez zezwolenia rozpowszechnia publicznie wiadomości z postępowania przygotowawczego, zanim zostały ujawnione w postępowaniu sądowym lub rozpowszechnia publicznie wiadomości z rozprawy sądowej prowadzonej z wyłączeniem jawności podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Obowiązek złożenia przyrzeczenia przed sądem – art. 187 § 2 kpk

Przyrzeczenie od świadka, że będzie on zeznawał szczerą prawdę, może odebrać tylko sąd lub wyznaczony sędzia. Świadek składa przyrzeczenie przed rozpoczęciem składania zeznań.

Można odstąpić od odebrania przyrzeczenia od świadka, jeżeli obecne strony nie sprzeciwiają się temu.

Przyrzeczenia nie odbiera się:

- 1) od osób, które nie ukończyły 17 lat,
- 2) gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że świadek z powodu zaburzeń psychicznych nie zdaje sobie należycie sprawy ze znaczenia przyrzeczenia,
- 3) gdy świadek jest osobą podejrzaną o popełnienie przestępstwa będącego przedmiotem postępowania lub pozostającego w ścisłym związku z czynem stanowiącym przedmiot postępowania albo gdy za to przestępstwo został skazany,
- 4) gdy świadek był prawomocnie skazany za fałszywe zeznanie lub oskarżenie.

1.5.3. Ograniczenia w zakresie przesłuchania świadka (zakazy bezwzględne, zakazy względne)

Kodeks postępowania karnego ze względu na możliwość zaistnienia specyficznych, prawnie uznanych sytuacji dotyczących niektórych osób wprowadza ograniczenia co do możliwości przesłuchiwania ich w charakterze świadka. Ograniczenia te noszą nazwę zakazów dowodowych i dzielą się na bezwzględne i względne. Zakazy bezwzględne uniemożliwiają przeprowadzenie czynności przesłuchania świadka na okoliczności objęte tym zakazem. W przypadku zakazów względnych przesłuchanie jest możliwe, ale dopiero po zwolnieniu świadka z obowiązku zachowania tajemnicy przez uprawniony organ. Gdy uprawniony organ nie zwolni świadka z tego obowiązku, jego przesłuchanie na okoliczności objęte tajemnicą jest niedopuszczalne.

Do zakazów bezwzględnych należą:

- 1) zakaz przesłuchania obrońcy lub adwokata działającego na podstawie art. 245 § 1 kpk co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę – art. 178 pkt 1 kpk;
- 2) zakaz przesłuchania duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi – art. 178 pkt 2 kpk; zakaz ten dotyczy wyłącznie duchownych tych wyznań, które są uznawane przez państwo polskie. Wolno przesłuchiwać duchownego co do wszystkich innych okoliczności, o których dowiedział się poza spowiedzią, chociażby łączyło się to z innymi czynnościami religijnymi;
- 3) zakaz przeprowadzania dowodów z zeznań świadka, który mimo przysługującego mu prawa do odmowy zeznań złożył zeznanie, a nie później niż przed rozpoczęciem pierwszego przesłuchania na rozprawie przed sądem pierwszej instancji, oświadczył, że chce z tego prawa

- skorzystać. W takiej sytuacji zeznania złożone przez niego wcześniej nie mogą być odczytywane ani brane pod uwagę jako dowód – art. 186 § 1 kpk;
- 4) zakaz przesłuchania w charakterze świadka podejrzanego w jego własnej sprawie;
 - 5) zakaz zastępowania protokołów przesłuchania świadka notatkami, zapiskami lub innymi pismami – art. 174 kpk;
 - 6) zakaz przesłuchiwanie biegłego albo lekarza udzielającego pomocy medycznej na okoliczność oświadczeń oskarżonego (podejrzanego) dotyczących zarzucanego mu czynu – art. 199 kpk;
 - 7) zakaz przesłuchiwanie w charakterze świadka lekarza i innych osób wykonujących czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego na okoliczność przyznania się osoby z zaburzeniem psychicznym do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, jak też zakaz umieszczania w dokumentacji medycznej takich oświadczeń – art. 51 i 52 ustawy z dnia 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego;
 - 8) zakaz przesłuchania składu sędziowskiego na okoliczność narady nad orzeczeniem – art. 108 § 1 kpk.

Zakazy dowodowe względne:

- 1) zakaz przesłuchania osób zobowiązanych do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”, co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek – art. 179 kpk;
- 2) zakaz przesłuchania osób zobowiązanych do zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „zastrzeżone” lub „poufne” lub tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek – art. 180 kpk.

Postępowanie policjanta w przypadku potrzeby zwolnienia świadka z obowiązku zachowania tajemnicy

1. Zwolnienie świadka z obowiązku zachowania w tajemnicy informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „tajne” lub „ściśle tajne” – art. 179 kpk.

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 182, poz. 1228) wprowadziła nowe klauzule tajności. Zasady nadawania klauzuli tajności reguluje art. 5 ww. ustawy:

- 1) klauzulę „ściśle tajne” nadaje się informacjom niejawnym, jeżeli ich nieuprawnione ujawnienie spowoduje wyjątkowo poważną szkodę dla Rzeczypospolitej Polskiej przez to, że:
 - zagrozi niepodległości, suwerenności lub integralności terytorialnej Rzeczypospolitej Polskiej,
 - zagrozi bezpieczeństwu wewnętrznemu lub porządkowi konstytucyjnemu Rzeczypospolitej Polskiej,
 - zagrozi sojuszom lub pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej Polskiej,
 - osłabi gotowość obronną Rzeczypospolitej Polskiej,
 - doprowadzi lub może doprowadzić do identyfikacji funkcjonariuszy, żołnierzy lub pracowników służb odpowiedzialnych za realizację zadań wywiadu lub kontrwywiadu, którzy wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze, jeżeli zagrozi to bezpieczeństwu wykonywanych czynności lub może doprowadzić do identyfikacji osób udzielających im pomocy w tym zakresie,
 - zagrozi lub może zagrozić życiu lub zdrowiu funkcjonariuszy, żołnierzy lub pracowników, którzy wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze, lub osób udzielających im pomocy w tym zakresie,
 - zagrozi lub może zagrozić życiu lub zdrowiu świadków koronnych lub osób dla nich najbliższych albo świadków, o których mowa w art. 184 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego lub osób dla nich najbliższych;

- 2) informacjom niejawnym nadaje się klauzulę „tajne”, jeżeli ich nieuprawnione ujawnienie spowoduje poważną szkodę dla Rzeczypospolitej Polskiej przez to, że:
- uniemożliwi realizację zadań związanych z ochroną suwerenności lub porządku konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej,
 - pogorszy stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z innymi państwami lub organizacjami międzynarodowymi,
 - zakłóci przygotowania obronne państwa lub funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej,
 - utrudni wykonywanie czynności operacyjno-rozpoznawczych prowadzonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa lub ścigania sprawców zbrodni przez służby lub instytucje do tego uprawnione,
 - w istotny sposób zakłóci funkcjonowanie organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości,
 - przyniesie stratę znacznych rozmiarów w interesach ekonomicznych Rzeczypospolitej Polskiej.

Wiadomość stanowiąca informację niejawną może być wyrażona za pomocą pisma, mowy, obrazu, rysunku, znaku, dźwięku albo zawarta w urządzeniu, przyrządzie lub innym przedmiocie, a także wyrażona w jakikolwiek inny sposób.

W razie stwierdzenia, że przesłuchanie ma dotyczyć okoliczności, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „tajne” lub „ściśle tajne” nie można przeprowadzić dowodu w postaci przesłuchania świadka. Konieczne jest w tej sytuacji zwrócenie się do właściwego organu o zwolnienie świadka od obowiązku zachowania w tajemnicy tych informacji. Od obowiązku zachowania w tajemnicy informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „tajne” lub „ściśle tajne” zwalnia uprawniony organ przełożony, w stosunku do osoby zobowiązanej do zachowania tajemnicy. Uprawnionym organem przełożonym jest w tym wypadku odpowiedni naczelny organ administracji rządowej. Uprawnionymi do zwrócenia się o zwolnienie świadka od obowiązku zachowania w tajemnicy informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „tajne” lub „ściśle tajne” są sąd lub prokurator. Uprawnienie to nie przysługuje innym organom procesowym.

W przypadku policjantów organem przełożonym, uprawnionym do zwolnienia ich z ww. obowiązku jest Minister Spraw Wewnętrznych.

Organ uprawniony do zwolnienia świadka od obowiązku zachowania w tajemnicy ww. informacji niejawnych może odmówić zwolnienia tylko wtedy, gdy złożenie zeznania mogłoby wyrządzić poważną szkodę dla państwa.

Po uzyskaniu zwolnienia od obowiązku zachowania tajemnicy, przesłuchanie na okoliczności objęte ochroną informacji niejawnych następuje z wyłączeniem jawności – art. 181 § 1 kpk.

2. Zwolnienie świadka z zachowania w tajemnicy informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „zastrzeżone” lub „poufne” albo tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji – art. 180 kpk.

Informacjom niejawnym nadaje się klauzulę „poufne”, jeżeli ich nieuprawnione ujawnienie spowoduje szkodę dla Rzeczypospolitej Polskiej przez to, że:

- 1) utrudni prowadzenie bieżącej polityki zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) utrudni realizację przedsięwzięć obronnych lub negatywnie wpłynie na zdolność bojową Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej,
- 3) zakłóci porządek publiczny lub zagrozi bezpieczeństwu obywateli,
- 4) utrudni wykonywanie zadań służbom lub instytucjom odpowiedzialnym za ochronę bezpieczeństwa lub podstawowych interesów Rzeczypospolitej Polskiej,
- 5) utrudni wykonywanie zadań służbom lub instytucjom odpowiedzialnym za ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa obywateli lub ściganie sprawców przestępstw i przestępstw skarbowych oraz organom wymiaru sprawiedliwości,

- 6) zagrazi stabilności systemu finansowego Rzeczypospolitej Polskiej,
- 7) wpłynie niekorzystnie na funkcjonowanie gospodarki narodowej.

Informacjom niejawnym nadaje się klauzulę „zastrzeżone”, jeżeli nie nadano im wyższej klauzuli tajności, a ich nieuprawnione ujawnienie może mieć szkodliwy wpływ na wykonywanie przez organy władzy publicznej lub inne jednostki organizacyjne zadań w zakresie obrony narodowej, polityki zagranicznej, bezpieczeństwa publicznego, przestrzegania praw i wolności obywateli, wymiaru sprawiedliwości albo interesów ekonomicznych Rzeczypospolitej Polskiej.

Tajemnicę związaną z wykonywaniem zawodu lub funkcji stanowią wiadomości, które zostały uzyskane w związku z wykonywanym zawodem lub pełnioną funkcją. Zakres tajemnicy określają szczegółowo przepisy regulujące wykonywanie określonych zawodów lub funkcji, a także przyjęte przez daną osobę zobowiązania nieujawniania lub niewykorzystywania informacji, z którymi zapoznała się ona w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową.

Od obowiązku zachowania w tajemnicy informacji niejawnej opatrzonej klauzulą „poufne” lub „zastrzeżone” albo tajemnicy zawodowej lub związanej z wykonywaną funkcją zwalnia – w zależności od stadium postępowania karnego – sąd lub prokurator, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej. Do wyłącznej kompetencji sądu należy zwolnienie od obowiązku zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej lub statystycznej. Organ ten jest właściwy do decydowania o zwolnieniu także w fazie postępowania przygotowawczego. Osoby zobowiązane do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej, dziennikarskiej lub statystycznej mogą być przesłuchane, co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Zwolnienie dziennikarza od obowiązku zachowania tajemnicy nie może dotyczyć danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego, listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze, jak również identyfikację osób udzielających informacji opublikowanych lub przekazanych do opublikowania, jeżeli osoby te zastrzegły nieujawnianie powyższych danych. Powyższego ograniczenia nie stosuje się, jeżeli informacja dotyczy przestępstwa, o którym mowa w art. 240 § 1 kk. Zwolnienie następuje w formie postanowienia. Policja nie jest władna do zwolnienia świadka z zachowania tajemnicy, ale może wystąpić do prokuratora z odpowiednim wnioskiem w tym zakresie.

Natomiast prokurator zgodnie z art. 48 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599) jest zobowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których dowiedział się w postępowaniu przygotowawczym lub poza jawną rozprawą sądową, a także o których powziął wiadomość ze względu na swoje stanowisko. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego, a ustaje, gdy prokurator składa zeznania jako świadek w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości – w takich wypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić prokurator Prokurator Generalny.

1.6. Psychologiczne i prawne aspekty przesłuchania świadka

1.6.1. Przesłuchanie świadka – pokrzywdzonego

Przesłuchując świadka, który jest jednocześnie pokrzywdzonym, szczególnie w przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności seksualnej i obyczajności oraz rodzinie i opiece, policjant jest zobowiązany do kierowania się następującymi zasadami:

- czas i miejsce przesłuchania należy ustalić w taki sposób, aby nie narażać pokrzywdzonego na kontakt z osobą podejrzaną, jeżeli nie jest to uzasadnione celami postępowania,
- pokrzywdzonego przestępstwami przeciwko wolności seksualnej i obyczajności powinien, w miarę możliwości, przesłuchiwać odpowiednio przeszkolony policjant tej samej płci,
- gdy przesłuchiwanym jest małoletni do lat 15, przesłuchanie powinno być, w miarę możliwości, prowadzone w pomieszczeniach przystosowanych do tego rodzaju czynności oraz w warunkach, o których mowa w art. 171 § 3 kpk, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z art. 185a kpk.

W dniu 27 stycznia 2014 r. w życie wchodzi art. 185c kpk. Zgodnie z jego treścią w sprawach o przestępstwa określone w art. 197–199 kk zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli składa je pokrzywdzony, powinno ograniczyć się do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. Przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu, w którym mają prawo wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, na jego wniosek przesłuchanie przeprowadza się w sposób wskazany w art. 177 § 1a kpk (przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku), gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność podejrzanego (oskarżonego) przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Jeżeli przesłuchanie odbywa się z udziałem biegłego psychologa, należy zapewnić, na wniosek pokrzywdzonego, aby był on osobą tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie.

1.6.2. Przesłuchanie świadka małoletniego

Dziecko (małoletni) bywa cennym świadkiem, dostarczającym wiarygodnego materiału dowodowego, pod warunkiem, że zostanie przesłuchane w odpowiedni sposób, właściwy dla jego poziomu umysłowego i rodzaju osobowości.

Przygotowując się do przesłuchania, należy zebrać możliwie jak najwięcej informacji o dziecku (małoletnim). Na przesłuchanie należy przeznaczyć odpowiednią ilość czasu. Etap wstępnej rozmowy powinien doprowadzić do rzeczywistego nawiązania kontaktu przesłuchującego z przesłuchiwanym. Przesłuchujący musi dostosować swoje słownictwo do poziomu intelektualnego dziecka. Często wymaga to uprzedniego dokładnego opracowania zwrotów językowych, które są zrozumiałe dla przesłuchiwanego, a równocześnie zachowują sens prawniczy. Pytania należy formułować tak, aby były zrozumiałe, w tym celu trudniejsze słowa powinno się zastępować lub uzupełniać opisem. Z uwagi na to, że relacja spontaniczna u małoletniego często rozwija się powoli, nie należy dziecka ponaglać. Koniecznym jest okazanie zainteresowania i umiejętnie zachęcanie do wypowiedzi. Nie wolno okazywać zniecierpliwienia, nieufności lub ironii. Należy stworzyć atmosferę zaufania i braku skrępowania.

Zeznania dziecka trzeba w odpowiedni sposób zaprotokołować. Nie należy opisowego stylu jego relacji przekształcić w protokole w syntezę niezrozumiałą dla składającego zeznania albo będącą wynikiem interpretacji lub wynikowego kojarzenia faktów dokonanych przez prowadzącego przesłuchanie. Dziecku trzeba wyjaśnić, dlaczego spisywany jest protokół i jakie jest jego znaczenie. Protokół powinien zawierać w dosłownym brzmieniu treść pytań zadawanych dziecku po to, aby osoby zapoznające się z nim mogły ocenić, czy pytanie było właściwie sformułowane.

Jeżeli przesłuchiwany małoletni nie ukończył 15 lat, czynności z jego udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie (art. 171 § 3 kpk). Przesłuchanie powinno być, w miarę możliwości, prowadzone w pomieszczeniach przystosowanych do tego rodzaju czynności.

Od dnia 27 stycznia 2014 r. będzie obowiązywała zmieniona treść art. 185a i 185b kpk. Zgodnie z treścią zmienionego art. 185a kpk w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII (przestępstwa przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania lub żąda tego podejrzany, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której stałą pieczęcią pozostaje małoletni lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego ma również prawo być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli podejrzany zawiadomiony o tej czynności nie ma obrońcy z wyboru, sąd wyznacza mu obrońcę z urzędu. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje protokół przesłuchania. W sprawach o ww. przestępstwa małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, można przesłuchać w warunkach określonych powyżej, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Na podstawie zmienionego art. 185b kpk w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a kpk, jeżeli jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W sprawach o przestępstwa wymienione powyżej małoletniego świadka, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a kpk, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

Wyżej opisanego trybu nie stosuje się do świadka współdziałającego w popełnieniu czynu zabronionego, o który toczy się postępowanie karne, lub świadka, którego czyn pozostaje w związku z czynem, o który toczy się postępowanie karne.

Wprowadzony nowy art. 185d kpk wskazuje, że przesłuchania w trybie określonym w art. 185a–185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą. Minister Sprawiedliwości został zobowiązany do określenia, w drodze rozporządzenia, sposobu przygotowania przesłuchania w trybie art. 185a–185c oraz warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania

takich przesłuchań, w tym ich wyposażenie techniczne, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa osób przesłuchiowanych.

1.6.3. Przesłuchanie osoby głuchej, niemej, niewidomej, niewładającej językiem polskim

Fakultatywne wezwanie tłumacza ma miejsce wtedy, gdy należy przesłuchać świadka głuchego lub niemego, ponieważ art. 204 kpk przewiduje możliwość porozumienia się z nim przede wszystkim za pomocą pisma. Niekiedy może być to jedyny sposób porozumienia się z tą osobą, gdy nie zna ona języka migowego. Dopiero gdy nie ma możliwości porozumienia się z takim świadkiem za pomocą pisma, konieczne staje się wezwanie tłumacza języka migowego.

Natomiast obowiązkowe wezwanie tłumacza następuje, gdy chodzi o przesłuchanie osoby niewładającej językiem polskim. Pojęcie niewładania językiem polskim nie może być zawężone do całkowitej nieznajomości języka przez osobę przesłuchiwaną. Warunkiem uzasadniającym potrzebę wezwania tłumacza jest stwierdzenie, że osoba przesłuchiwana bądź nie rozumie w stopniu dostatecznym zadawanych jej pytań, bądź też na tle słabej znajomości języka polskiego nie może sformułować myśli odtwarzających przebieg zdarzeń stanowiących przedmiot przesłuchania. Obowiązek taki istnieje również, gdy funkcjonariusz organu procesowego zna język, którym włada osoba przesłuchiwana (art. 204 kpk).

Kpk nie wskazuje żadnych szczególnych zasad dotyczących przesłuchania niewidomego. W tej sytuacji z uwagi na to, że niewidomy świadek nie będzie mógł osobiście odczytać protokołu i potwierdzić swym podpisem jego zgodności z zeznaniami, należałoby rozważyć konieczność utrwalenia tej czynności za pomocą urządzenia do utrwalania obrazu i dźwięku.

1.6.4. Przesłuchanie osoby w różnym stanie zdrowia

Przesłuchanie świadka z udziałem biegłego psychiatry lub biegłego psychologa zarządzane jest wówczas, gdy zeznania świadka mają istotne znaczenie dla sprawy i nie można z nich zrezygnować, a istniejące dane wskazują na możliwość odchylenia od normy psychicznej i możliwość ich wpływu na wiarygodność zeznań. Przedstawiona przez biegłego opinia co do jego rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania spostrzeżeń, może ułatwić ocenę zeznań świadka.

W postępowaniu przygotowawczym przesłuchanie świadka przy udziale biegłego zarządza prokurator z urzędu lub na wniosek organu Policji prowadzącego sprawę (art. 192 § 2 kpk).

Wątpliwości co do stanu psychicznego świadka mogą nasunąć się już w trakcie przesłuchania, a w szczególności, gdy:

- powstaną poważne trudności w nawiązaniu kontaktu ze świadkiem,
- jego wypowiedzi są dziwaczne,
- dziwaczne jest jego zachowanie,
- sposób wypowiedzania budzi obawy co do jego stanu psychicznego,
- występują rażące różnice pomiędzy stanem przedstawionym przez świadka a realną możliwością zaistnienia takiego stanu rzeczywistości.

Jeżeli podczas przesłuchania policjant powźmie wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń przerywa czynność i zwraca się do prokuratora z wnioskiem o zarządzenie przesłuchania go przy udziale biegłego lekarza lub psychologa. Przyczynę przerwania czynności

dokumentuje się w protokole przesłuchania, a w notatce urzędowej, jeśli do przesłuchania nie doszło.

Wniosek powinien zawierać określenie sprawy i osoby, której dotyczy oraz wskazanie okoliczności faktycznych uzasadniających wnioskowaną czynność.

Jeżeli policjant decyduje się na przesłuchanie takiej osoby w charakterze świadka, to niezależnie od udziału w nim lekarza biegłego, musi przestrzegać następujących zasad:

- wydłużyć etap wstępny w celu uspokojenia osoby, wytworzenia atmosfery zaufania oraz umożliwienia poznania osobowości świadka,
- wyczulić się na ewentualne mieszanie z treścią zeznań chorobowych przeżyć świadka,
- zadawać jak najmniej pytań, formułować je spokojnie, jasno i zrozumiale,
- świadka traktować uprzejmie i delikatnie.

W przypadku osób chorych powinno się je przesłuchiwać za zgodą opiekującego się nimi lekarza.

Jeżeli podczas przesłuchania policjant stwierdzi niebezpieczeństwo niemożności przesłuchania świadka na rozprawie (może to być związane z ciężkim stanem zdrowia), niezwłocznie po zakończeniu czynności może skierować bezpośrednio do sądu odpowiednio uzasadniony wniosek o przesłuchanie świadka przez sąd (art. 316 § 3 kpk).

1.6.5. Przesłuchanie osoby w podeszłym wieku

W procesie starzenia się mogą występować zmiany, które często w bardzo istotny sposób rzutują na składanie zeznań, a w szczególności:

- mogą występować zmiany i zaburzenia postrzegania ze względu na zmiany w narządach wzroku i słuchu,
- może się zdarzyć redukcja zdolności zapamiętywania, a nawet mogą występować konfabulacje.

Przesłuchując osobę w podeszłym wieku, policjant powinien wydłużyć etap wstępny. Pozwala to uspokoić świadka oraz daje możliwość przesłuchującemu ocenienia zdolności świadka do złożenia zeznań. Przesłuchujący musi też wykazać dużo cierpliwości, bo zdarza się, że osoba podczas swej wypowiedzi gubi wątek. Musi też pamiętać, że osoby starsze podatne są na sugestie. Ponadto z uwagi na zmniejszoną w tym wieku wydolność serca, należy oszczędzić świadkowi silnych wzruszeń.

1.6.6. Postępowanie w przypadku osoby nietrzeźwej lub pod wpływem środków odurzających

Policjant może odstąpić od przesłuchania lub przerywa czynność, gdy w wyniku obserwacji zachowania świadka i sposobu jego wypowiedzi powźmie podejrzenie, że jest on po spożyciu alkoholu, pod wpływem środka odurzającego lub substancji psychotropowej albo innego podobnie działającego środka.

Przyczynę przerwania czynności dokumentuje się w protokole przesłuchania, a w notatce urzędowej, jeśli do przesłuchania nie doszło. Notatkę urzędową należy włączyć do akt głównych postępowania. Po ustaniu przyczyny, z powodu której przerwano przesłuchanie lub odstąpiono od niego, świadka należy przesłuchać.

1.6.7. Postępowanie policjanta w przypadku wystąpienia okoliczności warunkujących zachowanie w tajemnicy danych osobowych świadka i innych okoliczności pozwalających na ustalenie jego tożsamości

Przesłuchując świadka, policjant powinien sprawdzić, czy nie zachodzi potrzeba zachowania w tajemnicy danych umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka i wystąpienia z wnioskiem do prokuratora o wydanie postanowienia, o którym mowa w art. 184 § 1 kpk, a także zastosowania trybu określonego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami zeznań tego świadka.

Wniosek o wydanie postanowienia o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, może zostać złożony:

- w pisemnym zawiadomieniu o przestępstwie,
- do protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie,
- do protokołu przesłuchania świadka,
- lub na piśmie odpowiednio sądowi, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratorowi lub innemu organowi prowadzącemu postępowanie.

Jeżeli wniosek nie został złożony na piśmie albo ustnie do protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie lub przesłuchania świadka, z jego przyjęcia sporządza się protokół.

Wniosek przyjęty przez inny niż sąd lub prokurator organ prowadzący postępowanie przekazuje się z zachowaniem przepisów o ochronie informacji niejawnych opatrzonej klauzulą „ściśle tajne”, w postępowaniu sądowym sądowi, a w przygotowawczym prokuratorowi prowadzącemu postępowanie lub właściwemu miejscowo.

Wniosek powinien zawierać:

- imię i nazwisko,
- numer ewidencyjny PESEL w przypadku jego posiadania,
- określenie miejsca zamieszkania świadka,
- adres dla korespondencji,
- okoliczności uzasadniające obawę niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności, mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niej najbliższej.

Przy wszystkich czynnościach z udziałem świadka, o którym mowa w art. 184 § 1 kpk, należy ze szczególną starannością przestrzegać procedur zapewniających zachowanie w tajemnicy wizerunku, głosu, danych osobowych oraz innych informacji lub okoliczności, które mogłyby umożliwić ujawnienie jego tożsamości osobom nieupoważnionym.

Należy także stosować zasady określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lutego 2012 r. w sprawie sposobu postępowania z protokołami przesłuchań i innymi dokumentami lub przedmiotami, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji (Dz. U. z 2012 r. poz. 219).

1.6.8. Przesłuchanie osób posiadających immunitet dyplomatyczny lub konsularny

Zgodnie z art. 581 kpk osoby posiadające immunitet dyplomatyczny nie są zobowiązane do składania zeznań w charakterze świadka lub do występowania w charakterze biegłego lub tłumacza. Można jednak zwrócić się do nich o wyrażenie zgody na złożenie zeznań albo na

wystąpienie w charakterze biegłego lub tłumacza. W razie wyrażenia zgody wezwania doręczone tym osobom nie mogą zawierać zagrożenia stosowaniem środków przymusu, a w razie niestawiennictwa na wezwanie lub odmowy złożenia zeznań nie można wobec nich stosować tych środków. Powyższe zasady stosuje się również wobec osób korzystających z immunitetu konsularnego, jeżeli okoliczności, których zeznania lub opinie mają dotyczyć, związane są z wykonywaniem przez te osoby funkcji urzędowych lub służbowych, a na zasadzie wzajemności także w zakresie innych okoliczności. Ograniczenia te nie mają zastosowania do ww. osób w zakresie czynności niepełnionych podczas i w związku z wykonywaniem ich funkcji urzędowych, jeżeli są obywatelami polskimi lub mają w Rzeczypospolitej Polskiej stałe miejsce zamieszkania.

2. Przesłuchanie świadka

2.1. Przygotowanie się do przesłuchania

Każde przesłuchanie świadka powinno być starannie przygotowane. Dobre przygotowanie gwarantuje, że istotne fakty i okoliczności nie zostaną pominięte w czynności. W ramach przygotowania należy:

- a) dokonać analizy już posiadanych materiałów w danej sprawie,
- b) określić cel przesłuchania,
- c) ogólnie zapoznać się z dziedziną wiedzy lub praktyką, z którymi wiąże się przedmiot zeznania,
- d) w razie potrzeby zapoznać się z topografią miejsca, w którym nastąpiło zdarzenie stanowiące przedmiot przesłuchania,
- e) poznać w miarę możliwości osobowość świadka oraz ustalić, w jakich stosunkach pozostaje on z podejrzanym i pokrzywdzonym, a także jego ewentualną przeszłość kryminalną, jak również jego środowisko społeczne, grupy, w których przebywa,
- f) opracować wnioski taktyczne, w ramach których należy rozważyć następujące zagadnienia:
 - czas, w którym należy dokonać przesłuchania,
 - miejsce przesłuchania,
 - taktykę samego przesłuchania,
- g) przygotować miejsce przesłuchania,
- h) opracować plan przesłuchania zawierający:
 - okoliczności do wyjaśnienia,
 - istniejące dane o tych okolicznościach,
 - źródła tych danych,
 - pytania, uwagi,
- i) uzyskać w razie potrzeby zezwolenie prokuratora na przesłuchanie świadka co do okoliczności stanowiących informację niejawną opatrzoną klauzulą „poufne” lub „zastrzeżone”, tajemnicę zawodową lub związaną z pełnioną funkcją,
- j) wezwać w razie potrzeby biegłego lub tłumacza, jeśli ich udział w przesłuchaniu jest konieczny,
- k) wezwać inne osoby, jeżeli przewiduje się przeprowadzenie innych czynności z udziałem tego świadka, np. konfrontację, okazanie,
- l) ustalić zakres i sposób wykorzystania technicznych środków utrwalających przebieg czynności.

Od właściwego przygotowania się do przesłuchania w znacznym stopniu zależy sprawne wykonywanie tej czynności, a zwłaszcza jej wynik.

Przesłuchanie powinno być jednorazowe, chyba że ujawnią się nowe okoliczności uzasadniające przesłuchanie tej samej osoby.

Każde przesłuchanie powinno odbyć się w miejscu i czasie wskazanym w wezwaniu, bez narażania wezwanego na zbędne oczekiwanie.

Przesłuchanie, z wyjątkiem przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej, powinien przeprowadzić policjant pro-

wadzący postępowanie. Jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania w krótkim czasie dwóch lub więcej osób, czynności mogą dokonywać także inni policjanci wyznaczeni przez bezpośredniego przełożonego policjanta prowadzącego postępowanie.

2.2. Cele przesłuchania

Świadek to źródło dowodowe. Informacje w formie zeznań przekazywane przez niego organowi procesowemu wskazują na fakty istotne dla ustalenia przebiegu zdarzenia będącego przedmiotem postępowania. Dla organu procesowego mogą one stanowić podstawę do podejmowania decyzji procesowych w postępowaniu przygotowawczym.

Ustalając prawdę, należy być krytycznym i pamiętać, że nawet najbardziej wymowny dowód może okazać się niewiarygodny.

Celem każdego przesłuchania jest uzyskanie informacji o osobach, miejscach, zjawiskach, faktach czy stosunkach, które mogą być przydatne do ustalenia prawdy obiektywnej w konkretnej sprawie.

Cel przesłuchania świadka musi być określony elastycznie, a przy określeniu celu powinno się także brać pod uwagę pewne cele uboczne:

- uzyskanie informacji o samym świadku na podstawie jego wypowiedzi (może to być istotne dla późniejszej oceny jego zeznań),
- uzyskanie takich informacji o zdarzeniu, które mogą się okazać dla przesłuchującego całkowicie nowe, dotyczące faktów zupełnie mu dotychczas nieznanych,
- uzyskanie ewentualnych informacji o dotychczas wykorzystanych źródłach informacyjnych,
- uzyskanie informacji o środowisku, w którym miało miejsce zdarzenie będące przedmiotem postępowania.

2.3. Metody przesłuchania

Metoda przesłuchania świadka to świadomie wybrany i stosowany w trakcie przesłuchania sposób postępowania przesłuchującego w celu uzyskania wszechstronnych i prawdziwych zeznań świadka. Wybór właściwej metody zależy przede wszystkim od tego, czy świadek w ogóle nie chce zeznawać, czy też zeznaje kłamliwie. Ponadto do czynników decydujących o wybraniu właściwej metody należy zaliczyć:

- kategorię i rodzaj przestępstwa,
- źródła posiadanych przez świadka informacji,
- osobowość świadka,
- stosunek świadka do danego przestępstwa,
- powiązania świadka z podejrzanym i pokrzywdzonym,
- wiek świadka,
- stan psychiczny świadka.

Jeżeli świadek nie chce zeznawać, a policjant wie, że posiada on wiadomości pozostające w związku z daną sprawą, wówczas przesłuchujący powinien dążyć do ustalenia przyczyn takiej postawy świadka, a później wybrać właściwą metodę przesłuchania.

Metoda ujawniania związku świadka ze sprawą – metodę tę stosuje się w sytuacji, gdy świadek niezgodnie z prawdą twierdzi, że nie zetknął się z sytuacją, na temat której ma zeznawać. Wówczas należy mu przedstawić dowody świadczące o istnieniu takiego związku.

Metodę tę można zastosować, gdy istnieją następujące warunki:

- w aktach sprawy znajdują się udokumentowane dowody wystarczające do stwierdzenia znajomości przez świadka faktów związanych ze sprawą,
- wykluczona została możliwość powołania się przez świadka na czynniki subiektywne (np. wada wzroku, słuchu, zmęczenie, senność);
- przewiduje się, że świadek pod wpływem przedstawionych mu dowodów złoży zeznania.

Metoda perswazji – polega na odwoływaniu się do postawy obywatelskiej świadka. Metoda ta daje dobre rezultaty w odniesieniu do świadków wykształconych, inteligentnych, o właściwej postawie moralnej.

Metoda przypominania – stosuje się ją, gdy świadek nie zaprzecza, że „zetknął się” z daną sprawą, lecz zasłania się niepamięcią. Metoda ta polega na przypominaniu świadkowi okoliczności z jego życia, które powinien pamiętać, a które łączą się czasowo z okolicznościami sprawy karnej. W szczególności należy się odwoływać do takich okoliczności z życia świadka, do których chętnie się przyzna. Należy wówczas wykazać związek czasowy ww. okoliczności z okolicznościami sprawy karnej i w ten sposób wykazać „szczególnie wybiórczą pamięć”.

Metoda wytwarzania u świadka poczucia bezpieczeństwa – stosuje się ją wówczas, gdy świadek czuje się zagrożony i w związku z tym odmawia składania zeznań. Jeżeli przesłuchujący stwierdzi, że obawy świadka są uzasadnione, powinien przedstawić środki, które mogą zapewnić mu bezpieczeństwo (zastrzeżenie danych adresowych do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu – art. 191 § 3 kpk, odpowiedzialność karna z art. 245 kk osób wywierających przemocą lub groźbą wpływ na świadka, a w szczególnych przypadkach zastosowanie instytucji świadka anonimowego – art. 184 kpk).

Metoda bezpośredniego wykazywania kłamstwa – stosuje się wobec świadka, który kłamie w sytuacji, gdy dowody zebrane w sprawie wykazują tę kłamliwość jednoznacznie. Należy wówczas ujawnić świadkowi te dowody.

Metoda „ślepej uliczki” – stosuje się wobec świadka, który dużo mówi, lecz kłamie. Należy wówczas pozwolić mu mówić jak najwięcej, zadając odpowiednie pytania. W ten sposób trzeba doprowadzić do sytuacji, gdy świadek tak „zapłacze się” w swoich kłamstwach, że sam zorientuje się, iż dalsze kłamstwo nie ma sensu.

Metoda „wszechwiedzy” – metoda zakłada znajomość różnych faktów z życia świadka. Jej zastosowanie polega na rozmowie ze świadkiem na temat tych faktów, co powinno wytworzyć u niego przekonanie, że Policja znając ww. fakty, wie również wszystko o zdarzeniu, na którego okoliczność jest przesłuchiwany.

Metoda szczegółowych pytań – należy ją stosować w sytuacji, gdy świadek wcześniej uzgodnił kłamliwe zeznania z innymi osobami (podejrzany, inny świadek). Opiera się ona na założeniu, że uzgodnić można zasadnicze sprawy, natomiast nie jest to możliwe w odniesieniu do wszystkich szczegółów. Należy więc pytać o te szczegóły i wykazać świadkowi zaistniałe rozbieżności.

Metoda ujawniania motywów kłamstwa – polega na wykazaniu świadkowi, że przesłuchujący wie, dlaczego świadek składa kłamliwe zeznania. Wiedzę o motywach kłamstwa można uzyskać poprzez zachowanie się świadka przed i w trakcie przesłuchania, ustalenie jego powiązań ze stronami w postępowaniu, a także jego zainteresowanie sposobem zakończenia sprawy.

2.4. Etapy przesłuchania świadka

2.4.1. Czynności wstępne (faza formalna)

Na tym etapie należy ustalić tożsamość świadka oraz przeprowadzić z nim luźną rozmowę na tematy niezwiązane ze sprawą. Celem tej rozmowy jest nawiązanie kontaktu, stworzenie odpowiedniej atmosfery, a także zorientowanie się w cechach osobowości świadka. Następnie należy pouczyć świadka o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań i wypełnić część formalną protokołu przesłuchania świadka.

Policjant sprawdza dane osobowe osoby przesłuchiwanej na podstawie dokumentu stwierdzającego tożsamość, w szczególności dowodu osobistego, paszportu lub zagranicznego dokumentu tożsamości, czyniąc o tym adnotację w protokole. Brak dokumentu tożsamości należy również odnotować.

Zgodnie z § 18 ust. 2 wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP z 2012 r. poz. 7) „w przypadku wątpliwości co do tożsamości osoby przesłuchiwanej, należy posłużyć się w toku czynności danymi uzyskanymi od tej osoby, a następnie zastosować tryb ustalenia tożsamości określony w:

- 1) ustawie z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. Nr 217, poz. 1427);
- 2) ustawie z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. Nr 167, poz. 1131);
- 3) ustawie z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264)”.

Z uwagi na to, że ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych i z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności wchodzi w życie dopiero z dniem 1 stycznia 2015 r., można zastosować w tym zakresie przepisy z nadal obowiązującej ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993, z późn. zm.).

2.4.2. Etap spontanicznych zeznań (faza swobodnej wypowiedzi)

Rozpoczyna się on od ogólnego pytania, „co świadkowi jest wiadome w danej sprawie”. Po zadaniu tego pytania przesłuchujący powinien umożliwić świadkowi swobodną wypowiedź bez przerywania mu i stawiania pytań. Jeżeli świadek zaczyna mówić o okolicznościach niezwiązanych ze sprawą, należy taktownie przerywając jego wypowiedź, naprowadzić go na właściwy temat.

Podczas swobodnej wypowiedzi świadka policjant może robić odrębne notatki, zawierające wskazania niespójności w relacji, stwierdzenia świadka wzajemnie się wykluczające, luki w relacji, zmiany w emocjach świadka.

Podczas swobodnej wypowiedzi świadka niedopuszczalne jest:

- 1) przerywanie toku wypowiedzi świadka, chyba że wypowiedź ta w szerokim zakresie wykracza poza granice określone celem przesłuchania,
- 2) okazywanie zniecierpliwienia, ponaglanie w celu przyspieszenia relacji,
- 3) rozpraszanie świadka, prowadzenie rozmowy z innymi osobami,
- 4) pouczenie lub ocenianie świadka,
- 5) przedstawianie własnego punktu widzenia lub własnej oceny zdarzeń.

2.4.3. Etap szczegółowych pytań i odpowiedzi (faza pytań szczegółowych)

Rozpoczyna się on z chwilą zakończenia spontanicznej wypowiedzi świadka. Stawiane pytania mogą mieć na celu:

- uzupełnienie zeznań, gdy świadek pominął jakieś okoliczności,
- sprecyzowanie wypowiedzi, które miały charakter ogólnikowy,
- kontrolę wypowiedzi.

Zadając pytania, należy jednocześnie protokołować treść zeznań.

2.4.4. Etap czynności końcowych

Należą do nich:

- zapoznanie świadka z protokołem,
- wprowadzenie poprawek i uzupełnień,
- podpisanie protokołu przez osoby uczestniczące w czynności,
- ewentualne pouczenie świadka o obowiązku zachowania w tajemnicy wiadomości uzyskanych podczas przesłuchania,
- uregulowanie finansowych należności świadka,
- podziękowanie za stawienie i złożenie zeznań.

2.5. Ocena zeznań złożonych przez świadka i ich znaczenie w procesie karnym

Każde zeznanie powinno być odpowiednio sprawdzone i ocenione przed jego wykorzystaniem. Ocena dowodu z zeznań świadka jest niezbędna zarówno do podjęcia decyzji procesowych przez organ ścigania w postępowaniu przygotowawczym, jak i do podjęcia decyzji przez sąd.

Ocenę dowodu z zeznań świadka przeprowadza się w celu:

- stwierdzenia, czy dany dowód jest wiarygodny i w jakim stopniu,
- wyciągnięcia z zeznań odpowiednich wniosków dotyczących ustaleń faktycznych, ustalenie prawdy o badanym zdarzeniu,
- ustalenia, czy istnieją dostateczne podstawy do sporządzenia aktu oskarżenia,
- podjęcia decyzji o umorzeniu.

Przy ocenie zeznań należy uwzględnić, że pamięć ludzka nie jest fotografią, że postrzeganie już w trakcie zapamiętywania ulega przetworzeniu oraz że zapamiętany zostaje jednocześnie stosunek oceniający i uczuciowy świadka do danego zjawiska.

Ocena zeznań winna być wszechstronna. Dla oceny zeznań mają znaczenie:

- osobowość świadka,
- znajomość właściwości psychicznych świadka,
- czas jaki upłynął od zdarzenia do zeznania,
- zainteresowania świadka,
- inteligencja świadka,
- wiedza, doświadczenie, nawyki, praca zawodowa świadka.

Zeznania świadka wykorzystuje się przede wszystkim w celach dowodowych, jako dowody winy lub niewinności podejrzanego (oskarżonego).

Przy pomocy zeznań świadka można ustalić dane o podejrzanym, w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przeciwko nieletnim zeznania świadków wykorzystywane są do ustalenia warunków środowiskowych nieletniego.

Zeznania świadków mogą też pozwolić na ujawnienie nowych przestępstw lub innych sprawców.

2.6. Dokumentowanie zeznań

Podstawową formą utrwalania zeznań świadka jest protokół przesłuchania świadka. Obowiązek jego sporządzenia wynika z art. 143 § 1 pkt 2 kpk.

Przesłuchujący policjant lub protokolant, spisując protokół, przyjmuje dla wypowiedzi świadka formę gramatyczną pierwszej osoby czasu przeszłego.

Wypowiedzi świadka rejestruje się w protokole możliwie dokładnie, bez zmiany ich treści. Dokładność nie oznacza jednak, że wszystko co mówi świadek, musi być zapisane. W protokole zamieszcza się tylko te okoliczności, które są istotne dla danej sprawy karnej. Protokół powinien być napisany językiem zrozumiałym, z pominięciem gwary i żargonu. Dosłowne zwroty użyte przez świadka należy przytoczyć tylko wtedy, gdy sposób wyrażania świadka ma istotne znaczenie. Wulgaryzmy protokołuje się wówczas, gdy wyczerpują one znamiona przestępstwa. W razie potrzeby należy również odnotować szczególne reakcje świadka na zadawane pytania. Pytania zadawane przez przesłuchującego mogą być protokołowane, zwłaszcza gdy dotyczą kwestii kluczowych dla wyjaśnienia okoliczności zdarzenia będącego przedmiotem postępowania.

Policjant odnotowuje w protokole przesłuchania decyzję świadka co do składania lub odmowy składania zeznań na podstawie art. 182 kpk.

Policjant odnotowuje w protokole przesłuchania uchylenie się świadka (na podstawie art. 183 § 1 kpk) od złożenia zeznań w określonym zakresie lub odpowiedzi na pytania.

Jeżeli świadek wnosi o zwolnienie od składania zeznań w całości lub od odpowiedzi na konkretne pytania na podstawie art. 185 kpk, wniosek złożony ustnie należy zapisać w protokole przesłuchania wraz z decyzją dotyczącą zwolnienia. Wniosek złożony na piśmie dołącza się do protokołu, w którego treści należy umieścić adnotację o decyzji dotyczącej przedmiotowego zwolnienia.

Pytania zadawane przez biegłego i inne osoby uczestniczące w przesłuchaniu powinny być protokołowane ze wskazaniem osoby zadającej pytanie.

Jeżeli niemożliwe było wezwanie tłumacza przysięgłego, to należy udokumentować w protokole z czynności odebranie od tłumacza niewpisanego na listę tłumaczy przysięgłych przyrzeczenia przewidzianego w art. 197 § 1 kpk.

Konsekwencją zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania świadka do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu (art. 191 § 3 kpk) jest nieumieszczanie tych danych w protokole. W polu formularza protokołu przesłuchania, oznaczonym jako „miejsce zamieszkania”, umieszcza się adnotację o brzmieniu „do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu”. Policjant sporządza, a następnie przekazuje prokuratorowi lub sądowi notatkę urzędową, w której umieszcza informację o miejscu zamieszkania świadka, który zastrzegł dane dotyczące miejsca zamieszkania i wskazuje adres, pod który będą kierowane pisma procesowe. Notatki tej nie włącza się do akt przekazywanych prokuratorowi lub sądowi. Zgłoszone zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania rozciąga się na wszystkie późniejsze czynności dokonywane z udziałem tego świadka w tym postępowaniu.

Jeżeli czynność procesową utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, protokół można ograniczyć do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących w niej udział. Zapis obrazu lub dźwięku, a także przekład zapisu dźwięku staje się załącznikiem do protokołu – art. 147 § 3 kpk. Przed uruchomieniem urządzeń osoby uczestniczące w czynności należy uprzedzić o tym, że będzie ona utrwalana.

Na żądanie osoby w niej uczestniczącej przebieg czynności utrwalonej za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, jak również przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie przesłuchania świadka na odległość, należy odtworzyć bezpośrednio po jej dokonaniu i fakt ten odnotować w protokole.

Przypadki i zasady utrwalania czynności procesowych za pomocą urządzenia rejestrującego określa art. 147 kpk oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2012 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych oraz sposobu przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów (Dz. U. z 2012 r. poz. 1090).

Każdą stronę protokołu podpisują wszystkie osoby biorące udział w czynności niezwłocznie po zakończeniu czynności.

Niedopuszczalne jest wymazywanie, zamazywanie lub w inny sposób czynienie nieczytelnym pierwotnego zapisu w protokole. Tekst błędny należy przekreślić. Skreślenia oraz poprawki i uzupełnienia poczynione w protokole wymagają omówienia podpisanego przez osoby podpisujące protokół.

Jeżeli protokół został sporządzony pismem ręcznym w sposób mało czytelny bądź nieczytelny, należy sporządzić jego odpis pismem maszynowym lub przy wykorzystaniu komputerowego edytora tekstu. Oryginał protokołu i odpis po uwierzytelnieniu włącza się do akt głównych postępowania.

Sposób sporządzania, przechowywania i udostępniania protokołów, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, jak również dopuszczalny sposób powoływania się na takie przesłuchania w orzeczeniach i pismach procesowych określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lutego 2012 r. w sprawie sposobu postępowania z protokołami przesłuchań i innymi dokumentami lub przedmiotami, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji.

Na podstawie przepisów ww. rozporządzenia z przesłuchań świadków, obejmujących okoliczności, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, sporządza się odrębny protokół.

Protokołom przesłuchań, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych, nadaje się odpowiednio do ich treści klauzule: „ściśle tajne”, „tajne”, „poufne” lub „zastrzeżone”. Protokoły podlegają rejestracji w urzędzeniu ewidencyjnym.

Odrębne protokoły, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych, włącza się z akt sprawy.

Adnotację o protokołach, dokumentach i przedmiotach, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych lub tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, umieszcza się na okładce akt, wskazując w niej numer, pod którym został zarejestrowany w urzędzeniu ewidencyjnym prowadzonym zgodnie z przepisami o ochronie informacji niejawnych.

Protokoły przesłuchań, na które rozciąga się obowiązek zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, przechowuje się w aktach sprawy lub w miejscu przechowywania dowodów rzeczowych w sposób, który uniemożliwia zapoznanie się z nimi przez osoby nieuprawnione.

Zasady postępowania z protokołami z zeznań świadka anonimowego reguluje ponadto rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

Literatura

- Dziugiel I., *Postępowanie przygotowawcze w zarysie*, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2005.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym: komentarz*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.
- Krysiak M., *Przesłuchanie świadka*, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2007.
- Kudrelek J., Wojciechowska I., *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2008.
- Podręcznik dla słuchacza do programu szkolenia zawodowego podstawowego „NPU”* (dokument elektroniczny), Wydział Programowo-Metodyczny Biura Kadr i Szkolenia Komendy Głównej Policji, Warszawa 2006.
- Podręcznik Policjanta Służby Kryminalnej*, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2004.
- Wojciechowska I., *Postępowanie przygotowawcze: wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Piła, Piła 2000.
- Ziarczyk S., Radecki W., *Przesłuchanie świadka jako jedna z podstawowych czynności procesowych w postępowaniu karnym*, Wydawnictwo CSP, Legionowo 2002.
- Radecki W., Śrubka M., *Przyjęcie informacji o przestępstwie i przesłuchanie świadka*, Wydawnictwo CSP, Legionowo 2010.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o lekarzu sądowym (Dz. U. Nr 123, poz. 849, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. Nr 167, poz. 1131, z późn. zm.) – wejście w życie z dniem 1 stycznia 2015 r.
- Ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. Nr 217, poz. 1427, z późn. zm.) – wejście w życie z dniem 1 stycznia 2015 r., z wyjątkiem art. 62, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2013 r.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka (Dz. U. Nr 108, poz. 1024).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. Nr 49, poz. 296, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 września 2012 r. w sprawie rodzaju urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku dla celów procesowych oraz sposobu przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów (Dz. U. z 2012 r. poz. 1090, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lutego 2012 r. w sprawie sposobu postępowania z protokołami przesłuchań i innymi dokumentami lub przedmiotami, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji (Dz. U. z 2012 r. poz. 219).
- Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz. Urz. KGP z 2012 r. poz. 7, z późn. zm.).